

УДК 316.722:316.77

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v049.2024.26>**Н. В. Токуєва**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1840-1382>*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри політології, історії і філософії
Полтавського державного аграрного університету***Н. М. Зленко**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2598-4336>*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ***Т. В. Цой**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4413-1478>*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культури та соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури*

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: ГОЛОВНІ АСПЕКТИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Вступ. В останні роки міжкультурна комунікація відіграє важливу роль у встановленні та підтримці ділових і професійних відносин у різних сферах людської діяльності. Процес глобалізації та інтеграції нашої країни у світове співтовариство і глобальний інформаційний простір висунув питання міжкультурної комунікації на перший план, оскільки однією з найважливіших складових життя і діяльності людини є комунікація, яка забезпечує канали передачі та отримання інформації.

Розвиток міжнародних відносин, встановлення ділових і дружніх стосунків з представниками інших країн вимагає знання іноземних мов, національних і культурних особливостей різних народів і націй.

Тому вивчення найважливіших аспектів міжкультурної комунікації продиктовано потребами сьогодення.

Метою дослідження є визначення міжкультурної комунікації як сучасного феномену та її впливу на життєдіяльність суспільства.

Завданнями дослідження є:

1. Здійснити аналіз наукової літератури з проблематики міжкультурної комунікації.
2. Розглянути та проаналізувати дефініцію поняття «міжкультурна комунікація».
3. Визначити головні та найважливіші аспекти впливу міжкультурної комунікації на життєдіяльність суспільства.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та окреслених завдань дослідження використовувалися наступні методи:

- аналізу філософської, психологічної, соціологічної та педагогічної науково-методичної лі-

тератури для окреслення основних понять дослідження;

- узагальнення наукових положень щодо досліджуваної проблематики;

- синтезу для визначення головних аспектів міжкультурної комунікації з точки зору суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що дослідженням проблематики міжкультурної комунікації займалася ціла плеяда вітчизняних та закордонних науковців.

Серед вітчизняних дослідників найпопулярнішими є роботи: В. Андрущенко, Н. Висоцької, О. Гриценко, І. Дзюби, А. Єрмоленко, Л. Нагорної, П. Скрипки тощо.

Значний внесок у дослідження міжкультурної комунікації здійснили наступні зарубіжні вчені: Е. Голл, К. Клакхон, Р. Портер, К. Бергер, Е. Гірш, Г. Гофстеде і т. д.

На сьогоднішній день науковці активно продовжують досліджувати міжкультурну комунікацію в усіх сферах її прояву.

Результати дослідження. Сучасна філософія вимагає вивчення та дослідження міжкультурної комунікації в умовах культурної глобалізації, осмислення конфліктів, суперечностей та глибоких проблем етнопонаціональної сфери, пошуку оптимальних моделей модернізації та розвитку українського суспільства, оскільки комунікація є однією з найважливіших складових людського життя. У широкому розумінні це поняття виходить далеко за межі обміну інформацією між людьми. Воно включає в себе канали передачі та отримання інформації за участю машин, при-

строїв, штучного інтелекту, комп'ютерних мереж і програм, культурних знаків, просторових умов тощо. Незважаючи на постійні зміни в суспільстві та природі, суть людської комунікації залишається незмінною: вона полягає в обміні думками та інформацією, досягненні взаєморозуміння та гармонійних стосунків у всіх сферах і на всіх рівнях людського буття. Однак форми, засоби та методи людської комунікації постійно розвиваються. З розвитком глобалізації, збільшенням міжнародних контактів та інтернаціоналізацією суспільства в цілому змінився характер спілкування. Для встановлення ділових і дружніх контактів з представниками інших країн необхідні знання іноземних мов. Однак цього недостатньо, адже незнання етнічних і культурних особливостей іноземців є серйозною перешкодою для спілкування з ними.

Аналіз визначення терміну «міжкультурна комунікація» показав, що серед дослідників немає єдиної думки щодо його тлумачення, оскільки наразі він трактується досить широко і використовується на різних рівнях міжособистісної комунікації між представниками різних соціальних груп або різних національних культур.

Так, наприклад, термін «міжкультурна комунікація» вперше було використано в 1954 р. в роботі «Культура і комунікація. Модель аналізу». Г. Трейгера і Е. Холла У даній роботі міжкультурна комунікація позначається як ідеальна мета, до якої людина повинна прагнути в своєму прагненні адаптуватися до навколишнього світу якнайкраще й ефективніше. Науковці зазначали, що міжкультурна комунікація – це завжди міжособистісне спілкування в особливому контексті, де один учасник виявляє культурні відмінності іншого. Ступінь міжкультурності кожного конкретного акту комунікації залежить від толерантності, підприємливості та особистого досвіду його учасників. Тобто, міжкультурну комунікацію слід розглядати як сукупність різноманітних форм взаємовідносин і спілкування між окремими особами і групами, які належать до різних культур [1, с. 137].

В. Аксьонова вважає, що міжкультурна комунікація – це комунікація між представниками різних культур і народів і направлена на розширення культурних контактів в умовах культурної глобалізації. Як соціальний феномен, вона характеризується багатоякісністю і динамічністю, а тому культура розглядається як родове поняття, а культурні контакти набувають різні форми, що знаходять своє вираження у взаємовпливові, синтезі, доповнюваності і діалозі. Міжкультурна комунікація являється індикатором розвитку культури у суспільстві: з однієї сторони, вона розкриває її здатність до сприйняття інокультурних елементів і породження на основі цього нових для

даного соціокультурного організму форм; з іншої, – здатність транслювати свої цінності в інші культури [2, с. 128].

Н. Ларіна зазначає, що міжкультурна комунікація – це соціальний феномен сутністю якого є конструктивна або деструктивна взаємодія між представниками різних культур (національних та етнічних), субкультурами в межах чітко визначеного просторово-часового континууму [3, с. 96].

Інші вчені дотримуються думки, що міжкультурна комунікація – це процес взаємного зв'язку та взаємодії представників різних культур. Це специфічна суб'єкт-суб'єктна взаємодія, у якій відбувається обмін інформацією, досвідом, уміннями й навичками носіїв різних типів культур [4, с. 273].

Таким чином, розгляд наукових підходів щодо трактування дефініції «міжкультурна комунікація» дозволив нам дійти висновку, що міжкультурна комунікація – це процес взаємодії через комунікацію між представниками різних культур та національностей, основною метою якого є обмін інформацією, досвідом, уміннями та навичками.

Дослідження наукової літератури з проблематики міжкультурної комунікації допомогло визначити, що в останні роки при дослідженні міжкультурної комунікації науковцями активно використовуються три підходи:

– перший підхід за основу бере позитивістську методологію суб'єктно-об'єктних відносин, який прослідковується в концепції структурного функціоналізму, системним методом та концепцією інформаційного суспільства (Д. Белл, А. Тоффлер);

– в основі другого підходу лежить когнітивна модель суб'єкт-об'єктних відносин, в якій сфера комунікації виділяється в якості особливого онтологічного об'єкта. Її вивчення базується на методах герменевтичної інтерпретації смислів, критичній рефлексії, раціональній реконструкції (Ю. Габермас);

– третій (постнекласичний) підхід показує, що природа соціального відноситься до суб'єктивно-об'єктивних відносин, тобто до принципу інтерсуб'єктивності і виключає об'єктивність. Суспільство розглядається як мережа комунікацій, комунікації створюють можливість для самопису суспільства та його самовідтворення і предстають як активне самоорганізоване середовище (Н. Луман) [2, с. 131–132].

Ми ж вважаємо, що найбільш актуальним на сьогодні є третій підхід, а саме постнекласичний, тобто саме суб'єкти є головними учасниками міжкультурної взаємодії. Наша думка знаходить відображення у праці В. Щербини, який пише, що: «Суб'єктом міжкультурного спілкування завжди виступає сама людина, яка вже є носієм певної культури. Кожна людина входить до складу тієї чи тієї суспільної групи, яка теж у своєю чергою

має певну культуру, що впливає на її поведінку. Поведінку людини визначає система суспільних відносин і культура, до яких вона включена, але кожний учасник міжкультурної комунікації має свою власну систему правил, які впливають на його поведінку. Ці правила зумовлені його соціокультурною належністю, до якої потрібно віднести не тільки національну (етнічну) культуру, але й культуру всіх груп, до яких включено того чи іншого індивіда, а також його освіту, виховання, професію, сімейний стан, самосвідомість, рівень суспільної свідомості тощо. Сюди ж потрібно віднести його матеріальну і духовну культуру, соціальну роль та соціальний статус. Не можна не враховувати також і «стимул» засвоєння певної культури, який обумовлений ціннісно-орієнтованими процесами. Можна сказати, що міжкультурна комунікація – це стан сучасного суспільства, в якому складну структуру соціального і культурного простору втілено в символічних формах і образах, які здатна сприймати і розуміти суспільна й індивідуальна свідомість різних національних спільнот та етнічних груп. Саме це і створює такі образи соціального світу, які водночас є і змістом, і об'єктом взаємодії соціальних суб'єктів комунікації. Водночас міжкультурна комунікація є процесом особистісного вибору, що відбувається у просторі етичного напруження, що виникає між індивідами під час взаємодії в умовах агресивного мультикультурного середовища» [5, с. 73].

Що стосується головних складових життєдіяльності особистості, які забезпечує міжкультурна комунікація, то на нашу думку, до них варто віднести: толерантність, рівність, повагу та взаємоповагу до людської гідності, право на свободу до самовираження, цінності та соціальні норми.

Розглянемо більш детально кожен складову життєдіяльності суспільства в залежності від міжкультурної комунікації.

1. Толерантність. На сьогодні толерантність розглядається в декількох напрямках. По перше – це соціальний напрямок, а по друге – це індивідуальний напрямок. Соціальний напрямок вказує на розвиток демократичного суспільства та успішного функціонування людської особистості. А індивідуальний напрямок свідчить про те, що толерантність – це терпимість, прийняття та відкритість інших та їхньої точки зору, а не нав'язування своєї; або переконання особистості про рівну цінність та гідність усіх людей, справедливе та об'єктивне ставлення до тих людей, чий погляд та думки відрізняються від її власних [6, с. 179]. Тобто, можемо говорити про те, що толерантність – це повага до людей, з якими відбувається міжкультурна комунікація.

Моделлю толерантних стосунків у міжкультурній комунікації є те саме суспільство, в якому

панує свобода і толерантність до будь-якої думки. Тому ми можемо сказати, що толерантність – це взаємна свобода, яку люди використовують, щоб вірити та говорити те, що їм здається істиною, таким чином, що висловлення кожним своїх вірувань та думок не несе ніякого насильства.

2. Рівність. У процесі міжкультурної комунікації обов'язково виникає і розвивається рівність, навіть якщо цей процес не є простим, особливо коли учасники взаємодії сприймають себе як представників різних культур.

3. Повага та взаємоповага до людської гідності. Цей вимір гарантує свободу індивідів висловлювати свою думку як фундаментальний елемент демократичного суспільства. Оскільки взаємна повага до людської гідності є основою функціонування демократичного суспільства, що характеризується культурним розмаїттям, міжкультурна комунікація спрямована на подолання мови ворожнечі, заснованої на неповазі та нетерпимості.

4. Право на свободу до самовираження. Свобода вираження поглядів може бути досягнута шляхом використання вербальних і невербальних засобів. Тому важливо організувати інтерактивну вербальну взаємодію з критичним розумінням мовних і невербальних засобів комунікації, які доречні в конкретній ситуації в певному культурному середовищі. Суть міжкультурної комунікації полягає в тому, що спілкування відбувається в комфортному середовищі, де кожен учасник має право на самовираження, вільний обмін знаннями, ідеями та думками в дружній атмосфері, в умовах, що характеризуються взаємною підтримкою та повагою до всіх учасників комунікаційного процесу.

5. Цінності та соціальні норми. Цінності та соціальні норми міжкультурної комунікації як соціокультурні регулятори взаємопов'язані: чим більше норми соціально-культурної комунікації відповідають національним цінностям, тим ефективніше вони виконують нормативну функцію, тим більше впливають на свідомість і поведінку людей. Індивіди в глобальному суспільстві. Чіткої структури та вичерпного переліку цінностей, таких як колективна воля (народу, нації, соціальної групи), ймовірно, не існує в жодному суспільстві хоча б тому, що різні соціальні групи, навіть у межах однієї політичної групи, нації, мають різні ціннісні орієнтації та пріоритети. Отже, домінуючі цінності в суспільстві є, у певному сенсі, сукупним результатом конкуренції та компромісу між титульною нацією та національними меншинами. Ці фундаментальні та загальнолюдські цінності включають цінності добра, свободи, благополуччя, істини, творчості, краси, віри та справедливості. Вищими цінностями міжкультурної комунікації є комплексні, емоційно-об-

разні узагальнення основних соціокультурних орієнтацій, що визначають усі сфери життєдіяльності людини, особливо сенс її існування. Головне завдання аксіології міжкультурної комунікації — показати, як та чи інша цінність виступає в загальній структурі буття і як вона співвідноситься з «фактами» реальності [7, с. 344].

Висновки. Отже, ми бачимо, що міжкультурну комунікацію в житті суспільства слід розглядати в контексті змін у комунікативному суспільстві, розуміти його в реальній інтегрованості та повноті його конкретних форм існування, у його функціонуванні та розвитку. Міжкультурна комунікація є комплексним цілим, що несе в собі всі свої основні якісні характеристики. Міжкультурна комунікація як предмет сучасного дослідження у філософії може виступати лише в обмеженій формі, і інтерес до неї в цьому випадку теж набуває вузькоспецифічного характеру в залежності від предмета вивчення цієї науки. Міжкультурна комунікація бере участь у всіх процесах суспільного життя і відбувається всюди, де діє цивілізована людина. Тому міжкультурна комунікація впливає на всі соціальні процеси, інтегруючись у них і впливаючи на них. Це зумовлює необхідність і можливість залучення науковців до вивчення міжкультурної комунікації в сучасному суспільстві.

Література

1. Костенко Д. В. Міжкультурна комунікація як соціально-педагогічний феномен. *Наука та освіта: збірник практичної XIV Міжнародної наукової конференції*, 4-13 січ. 2020 р., м. Хайдусобосло (Угорщина). Хмельницький: ХНУ, 2020. С. 135–139.
2. Аксонова В. І. Міжкультурна комунікація як атрибут соціокультурної життєдіяльності суспільства. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2011. № 45. С. 128–140.
3. Ларіна Н. Б. Міжкультурна комунікація як феномен впливу на відносини суб'єктів владних повноважень державно-адміністративної та політичної діяльності. *Право та державне управління*. 2013. № 2 (11). С. 93–97.
4. Подольська Є. А., Лихвар В. Д., Погорілий Д. Є. Кредитно-модульний курс культурології: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 368 с.
5. Щербина В. М. Міжкультурна комунікація у сучасному соціокультурному просторі. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць*. 2013. № 2 (18). С. 70–75.
6. Шехавцова С. Міжкультурна комунікація в освіті як імператив демократичного розвитку суспільства. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2022. Вип. 17 (2). С. 174–184.
7. Культурологія: підручник. Одеса: Університете Ушинського, 2023. 433 с.

Анотація

Токуєва Н. В., Зленко Н. М., Цой Т. В. Міжкультурна комунікація: головні аспекти життєдіяльності суспільства. – Стаття.

Актуальність дослідження полягає у тому, що в останні роки міжкультурна комунікація відіграє важливу роль у встановленні та підтримці ділових і професійних відносин у різних сферах людської діяльності. Процес глобалізації та інтеграції нашої країни у світове співтовариство і глобальний інформаційний простір висунув питання міжкультурної комунікації на перший план, оскільки однією з найважливіших складових життя і діяльності людини є комунікація, яка забезпечує канали передачі та отримання інформації. Метою дослідження є визначення міжкультурної комунікації як сучасного феномена та її впливу на життєдіяльність суспільства. Головними завданнями дослідження є: здійснити аналіз наукової літератури з проблематики міжкультурної комунікації; розглянути та проаналізувати дефініцію поняття «міжкультурна комунікація»; визначити головні та найважливіші аспекти впливу міжкультурної комунікації на життєдіяльність суспільства. Для досягнення поставленої мети та окреслених завдань дослідження використовувалися наступні методи дослідження: аналізу філософської, психологічної, соціологічної та педагогічної науково-методичної літератури для окреслення основних понять дослідження; узагальнення наукових положень щодо досліджуваної проблематики; синтезу для визначення головних аспектів міжкультурної комунікації з точки зору суспільства. У статті визначено, що міжкультурна комунікація – це процес взаємодії через комунікацію між представниками різних культур та національностей, основною метою якого є обмін інформацією, досвідом, уміннями та навичками. Розглянуто основні підходи, які використовуються науковцями при дослідженні міжкультурної комунікації. Обґрунтовано головні складові життєдіяльності особистості, які забезпечує міжкультурна комунікація, а саме: толерантність, рівність, повага та взаємоповага до людської гідності, право на свободу до самовираження, цінності та соціальні норми. Зроблено висновок, що міжкультурна комунікація бере участь у всіх процесах суспільного життя і відбувається всюди, де є цивілізована людина, саме тому міжкультурна комунікація впливає на всі соціальні процеси, інтегруючись у них і впливаючи на них.

Ключові слова: комунікація, міжкультурна комунікація, суспільство, толерантність, взаємодія.

Summary

Tokuieva N. V., Zlenko N. M., Tsoi T. V. Intercultural communication: the main aspects of life in society. – Article.

The relevance of the research lies in the fact that in recent years intercultural communication has played an important role in establishing and maintaining business and professional relations in various spheres of human activity. The process of globalization and integration

of our country into the world community and the global information space brought the issue of intercultural communication to the fore, since one of the most important components of human life and activity is communication, which provides channels for transmitting and receiving information. The purpose of the study is to determine intercultural communication as a modern phenomenon and its impact on the life of society. The main tasks of the research are: to carry out an analysis of scientific literature on the problems of intercultural communication; consider and analyze the definition of the concept of «intercultural communication»; determine the main and most important aspects of the influence of intercultural communication on the life of society. The following research methods were used to achieve the set goal and defined tasks of the research: analysis of philosophical, psychological, sociological and pedagogical scientific and methodological literature to outline the main concepts of the research; generalization of scientific provisions regarding the researched issues;

synthesis to determine the main aspects of intercultural communication from the point of view of society. The article defines that intercultural communication is a process of interaction through communication between representatives of different cultures and nationalities, the main purpose of which is the exchange of information, experience, skills and abilities. The main approaches used by scientists in the study of intercultural communication are considered. The main components of an individual's vital activity provided by intercultural communication are substantiated, namely: tolerance, equality, respect and mutual respect for human dignity, the right to freedom of self-expression, values and social norms. It was concluded that intercultural communication takes part in all processes of social life and occurs wherever there is a civilized person, that is why intercultural communication affects all social processes, integrating into them and influencing them.

Key words: communication, intercultural communication, society, tolerance, interaction.